

Lónyay Gábor ismeretes emlékirata oly meleg szavakat kölcsönzött. De várni másokra és mások után senkinek nem kellene. És a haza méltán követeli minden hű fiától, hogy tehetségéhez képest tegyen, mit tehet, és köteles tenni.

Kelt Léván, oct. 4. 1863.

*A barsmegyei gazdasági egylet
bizottmánya által.*

A Nagy-Váradai d. Káptalan erdeinek leírása.

A nevezett uradalom erdőségei hat kerületre osztva Bihar megyében elszórva fekszenek, s egy erdőmester által igazgattatnak:

1-ső a Sályi kerület Váradról délre . . .	8147 cat. hold.
2-ik a Rontói " " keletnek .	5176 "
3-ik a Kis-Jenői " " keletnek .	3762 "
4-ik a Kisházi " " délnek . .	11739 "
5-ik a Bagaméri " " északnak .	3540 "
6-ik a Szászfalvi " " keletnek .	1400 "

együtt . 33764 catastralis

holdat tartalmaznak, s általában olfa, hid, és malom építés, mészégetés, hamuzsírforrás és cserkéreg hántásra használtatnak; mely használatok az egyes kerületek leírásánál bővebben fognak tárgyaltatni.

Ezen erdőségek az 1815-ik évig gazdasági tisztok kezelése alatt álván, minden rendszer mellőzésével ott vágattak, hol tüzfának alkalmas hely, és fa találtatott; a fennebbi évben azomban erdőtisztás állíttatván fel, azok méretése megkezdett, s területükhöz képesti vágásokra felosztva 80 éves turnus mellett kezeltettek, — tüzi, épületi és a gazdászathoz kívántató szerszámfának használtattak, s évenként körülbelül 3000, 6 láb széles, 7 láb magas, s 3 láb hosszú hasábokból

álló ölek vágattak, — mely özveg a káptalani Papp urak, tisztek, és cselédek illetőségébe, s jótékony czélokra szállítván be, a fenn maradt rész eladatott. Az 1852-dik évben azonban, miután ezen erdők minden tekintet nélkül arra, hogy azt a vágások kivételével a lakosok legelőül használják, s a termésnek meg nem felelő faizási szolgálmányok terhe alatt nyögnek, magukon úgy is a pusztulás bélyegét viselvén, daczára a több ízben ismételt fontos, s el nem vitázható okokkal támogatott térmérték, s tiszta jövedelem elleni felszólamlásnak, felette nagy, és a pótadón kívül, a becslő biztos által kiszámított tiszta jövedelmet haladó adóval, holdankint $54\frac{1}{8}$ kr. terheltetnek, a jövedelem emelése tekintetéből a forda 80 évről néhány rész kivételével 50 évre szállított; mely szerint évenként nagyobb tér esvén vágás alá, jelenleg a mezei gazdasathoz kívántató nagy mennyiségű szerszám, és épületi fán kívül a vágások minőségéhez képest egyremásra 5000—5500 öl tűzifa vágatik. Ezen ölek az 1814-ik évtől 1860-ik $6\frac{1}{2}$ láb szélességben, $6\frac{1}{2}$ láb magasságban, s $3\frac{1}{2}$ láb hosszú hasábokban rakatván el, az 1861-ik évben a fennebbi méretek meghagyásával a hasábok hossza 4 lábra szabott.

A vágási bér különböző, s e czím alatt vagy 50 kr. és galyfa, vagy enélkül 80 kr. — sőt tavasz felé közeledve 1 ft. is fiztetik. Az ölfának szállításibére szinte változó, s a hely fekvése és tavolságához képest több, vagy kevesebb. — Így például a városhoz két mértföldnyire eső Babostyai hegyes völgyes vágásból szállítandó ölért — 5 ft. 20 kr. a lapályon fekvő Fülepházi, s Nyárszegi ölért, ugyan annyi tavolságra 4 ft. 80 kr. fiztetik.

A vágott ölfá készlet az erdőmester, helybeli kerületi erdősz, s egy e végre kiküldött gazdasági tiszt által martius hó végével, vagy aprilis elején számba vétetvén, s a talált özvegről készitet jegyzékek az illetők által aláíratván, a fának erdőbeli ára a helyi viszonyokhoz alkalmazva az erdőmester által állapittatik meg, s a káptalannak bemutatvatván aként bocsájtatik eladásra.

Az ölfának eladására a kerületi erdőszök ellenőrzése tekintetéből a Váradi számtartó bizatik meg, kiis a vevőknek annak ára lefize-

tése mellett minden külön vágásra külön színű, s évenként változás alá eső nyomtatott bollétát adván, a vevő az illető vágásban megjelen, bollétáját a vágásban állandóul lakó erdőcsösznek átadja, s eképen vásárlott fáját felrakja, s kiviszi, a csösz pedig a bollétákkal az illető kerületi erdősznek hetenkint, eme pedig a számtartónak havonként beszámol; minek lényeges haszna az, hogy az ölfának valódi állása mindenkör tudatik, s a felügyelő csösz által okozott netaláni visszaélés azonnal felfedeztetetik.

Ezek előrebocsájtása után áttérek a fenn nevezett kerületek vagy gondárságok különös leírására:

1-ör. A **Sályi kerület** erdősegei részint lapályon, nagyobbára azonban előhegyeken, s egymással kapcsolatban terülnek el. Talaja jó s a musdaly- (*Quercus robur*) és kocsányos-tölgy (*Quercus pedunculata*) úgy a cser, bik és gyertyánfa álladékoknak kedvező.

Az ezen kerülethez tartozó erdőkben 50 éves forda mellett évenként 162 hold vágatik le, s a kész és számbavett ölfa 5 flért, vagy Szent-György naptól Kisasszony napig tartó erdőlegelő használatért szállittatik be, s a *Canonicalis* Udvarbeli szükségletet, tiszték s cselédek illetőségét haladó ölfatömeg a Váradi magtár udvarán eladásra rakatik le.

Az ölfának erdőbeli ára a hely fekvése s távolságához, s a fának minőségéhez képest változó, s a helyben hagyot árszabásnál fogva 3 ft. — 3 ft. 50 kr. s 5 ft. 50 kr., — a gömbölyü, vagy botfa ellenben 2 ft. 50 kr.; a raktárba szállított fának öle pedig 10 ft. 12 fton adatik; megjegyvezvén mikép a cserfa, a bik és tölgy felett nagyobb kelendősséggel bír, s jobban is fizettetik.

Az urbéri szabályozás ezen kerületben bevégeztetvén, a lakosok erdőbeli illetőségükre nézve közmegegyezés útján nagyobbára földdel elégtettek ki, ekint e gondárság a nyomasztó faizás terhétől végkép fölmentetett.

2-ik. A szinte előhegyeken fekvő, mészkövel bőven ellátott, tölgy, cser, és kevés bikfából álló **Rontói kerület** 50 éves forda mellett 4 vágással bír. A Sz.-Eleki, és Nagy-Kéri mészégetés, a Kis-Kéri timárfának, az Alpíri öl- és szerszámfának használtatik. A

mészégetésre kijelölt két erdőnek évi vágásai 57 holdban hasznos érbe adatnak. Ezen vágások az erdőmester által a hely színén kiméretvén s szabályszerént megbecsültetvén, a fa ára ölenkénti meghatározása után, a hasznobérlőnek egyeség útján vagy a becsült áron, vagy azon felül átadatnak. A szerződés szerint köteles a hasznobérlő a kijelölt vágáson kívül levágott minden szálát tariffa szerénti áron fizetni, a bikkes álladékokban a kijegyzett maggeszteket meghagyni, az ölfát az uradalomnál szabályos nagyságban s mérték szerint vágatni, a vágást legfeljeb Martius 15-ig bevégezni, s annak megálapított árát két rátában, és pedig Február 1-én és Augustus 1-én a netalán ezen összeg után kivetendő mindennemű adók, s járulékokkal, úgy a szerződési bélyeggel együtt fizetni, s ha az elősorolt föltételek bármelyike meg nem tartatnék, a vágás minden addig tétetett munka, s költségek elvesztésével az uradalom rendelkezése alá esik, a hasznobérlő minden perlekedésről lemondván. A timárfának öle, melyre a 20 éves vágások ritkítás által szolgálnak, a fiatalok egész hozzában hagyatván 7 fl. 78 kron, adatik.

Az ezen kerülethez tartozó Abriházi, Alpári, és Rontói tartalék erdők 180 éves turnus mellett, hid és malom építésre hagyatván fel, együtt 1955 catastralis holdat foglalnak, s a szükségletet mindenkép fedezik s Váradhoz legközelebb esvén a szállítási költséget felette könnyítik.

3-or. **A Kis-Jenői kerület** erdőségei a Sebes-Körös mentében előhegyeken terülvén el, 50 éves forda mellett kezeltetnek. Talaja jó s a tölgy, cser, bik, és gyertyánfának kedvező. Bir két vágással, melyből az Ujlaki egy évre esendő vágás 36 holdban, a fennebbi 2-ik szám alatt elősorolt föltételek mellett hasznobérbe adatik, — míg a Kis-Jenői bikkes vágásban készült ölsa, kelendőség hiányában néha több évig állván korhadásnak indul, s ez okból itt egyedül a multhatatlan szükség vétetvén tekintetbe csak annyi vágatik, mennyinek eladásához remény mutatkozik.

A mezei gazdasághoz kívántató szerszámfák nagy mennyiségben szinte itt készítettnek.

Ezen erdőségek több forrásokkal lévén ellátva, öz, yadsértés nyulakat bővén tartalmaznak.

4-er. **Kisházi kerület.** Ki a regényes vidéket szereti, s annak barátja, menjen Kisházára, s keletnek fordulva, csodálja a szép, s magához vonzó természetet. Ezen kerület, melyet jobról Karaszó, és Urszád falvai, szemben az emeltebb helyen fekvő Solym, és Belényes, Sz.-Miklós és török mecsetjével, Széplak, Kápolna, és Gyanta-Rohány ékes tornyával s csinos cseréppel fedett épületeivel övez; délről a N. Váradi d. püspökség erdőségei; keletről a g. e. püspökség bércei; északról a fekete Körös által szegélyezve, a nézőt vadregényessége által elbájolja.

Fa-nemei kocsányos- és musdalytögy, cser, és bikfából állván, kedvező időjárás mellett makkot, s gubacsot bőven termenek, s 50—120 éves turnussal kezeltetvén, a csekély olfa szükségleten kívül hid — s a lakosok által Arad, Békés megye, s Váradra szállítani szokott épületi, és szerszámfára használtatnak.

A zordonabb éghajlat alatt fekvő Havasdombroviczai erdőben hamuszirfőzés állítatván fel, az itt létező tömérdek dültfa, minden mázsa calcinirozott hamuszir után fizetendő 2 frt. mellett hamúvá égettetik; az ezzel határos Urszádi, és Karaszói erdő pedig a Váradi hidakhoz évenként 300 fűrészelt hid-deszkat, s kevés ölfat szolgáltat. Ezen 2' 6'' hosszú, s 3'' vastag hidlások darabjáért, melyekhez a fűrészgödört kiásni, s a tönköket a gödörhez ön erejükön szállítani tartoznak, az e célra levágott gesztek galyain kívül 65 kr. fizettetik. Makktermése H. Dombroviczának az itt uralgó tavaszi fagy miatt csak minden 5—6-ik évben van.

Széplak távolabb fekvése, s az ölfának vevők hiányában el nem adhatása miatt szinte hamuégetésre használtatik s e célra az évi vágás 10 holdban jelöltetik ki, — a többi erdőségekben a gyéritések árverés útján eladatván az évi makkterméssel együtt, — mely évenként nagyobbára az uradalom sertései által emésztetik fel, s a folyó évbenti tartós aszály miatt silányul ütött ki, — kielégítőleg jövedelmeznek.

5-ör. A **Bagaméri kerület** erdei részint sikon, részint előhegyeken, s homok buczkákon terülvén el, kocsányos tölgy, cser, nyír és nyárfát tartalmaznak.

Első helyen áll ezek közt a Bagaméri, s ezzel határos Érse-
lindi 180 éves turnussal kezelt Somos tölgyerdő; mely hatalmas, s
szépnövésű szálai, s kedvező években bő makk, s gubacs termése mel-
lett egyedül hid, és malom-fának tartatik fenn. A makk az uradalom
nyájai által emesztetvén fel, a gubacs, melynek nehéz mázsája 4—5 fra
becsültetik, a többet ígérőnek adják át, melyet is a vevő önköltségén sze-
det, annak eltartása, s tova szállításáról ő gondoskodik. Egy pozsonyi
mérő szedése 50—60, későbbben 80 kral is fizettetik.

A homok buczkákön elterült 80 éves fordában kezelt Bagaméri
Liget több tisztások által megszagatva kocsányos-tölgy, nyír, és
nyárfából áll. Ezen tisztások egy bizonyos része, midőn a vágásba es-
nek, ertés alá vétetik, s 3 évi használatra kapás-vetemény alá oly
föltétel mellett osztatik ki, miszerént az egymástól két ölnyire eső nyár
dugványokat, s az ezek közé szemenkint ültetett tölgy-makkot a gyom-
tól tisztán tartani kötelesek. Fájdalommal kéntelen vagyok azonban
megvallani, hogy miután mind a makk szépen kikel, mind a nyár dug-
ványok jól meg erednek, többször ismételt kísérlet után, a nyárhajtások
diszlenek, a tölgy-csemeték 2—3 éves korukban kiszáradván elhalnak.
Vettemem eke után is tölgy mákkot rozsszal vegyítve, miis szépen ki-
kelvén, pár év után hasonló sorsra jutott. A tölgy csemeték eme ki-
száradásának oka nézetem szerént abban rejlik, hogy míg azok a felső
rétegben elegendő tápszert találnak, karó gyökük a mélyen ható ho-
mokba érvén azt nélkülözni kéntelenek, s annak hiányában végképen
kihalnak.

A most nevezett Liget erdőnek tisztás téerein bőven tenyészik
a földbe mélyenható szappan-gyökér, és éles-mosó, melyet a lakosok
egyedül uradalmi engedelem, s dézma mellett ásnak s csomókba köt-
vén azzal csekély kereskedést űznek, a felhánt gödröket azonban be-
húzni s betölteni kötelesek.

6-or. A Sebeskörös mentében keletnek eső, mészkövel fedett
Szászfalvi kerület cser-, bik- és nyírfát tartalmaz, s 50 éves forda
mellét kezeltetik. Áll 3 helységből, u. m. Szászfalva, Krajnikfalva, és
Gálosháza. A két első cserfát tartalmazó rész ölfának, az utolsó tisz-

tán bikkes Gálosházi erdő mészégetésre használtatik, melynek kezelése következő:

A vágás 24 holdban a helyszinén kiméretvén, a mészégetésre válalkozók a kijelölt makkfákat meghagyva télen át levágják, s a tavasz beáltával használják fel; — a vonó marhával biró lakosok pedig a mészét az illető tiszt felügyelete alatt szekérre rakván minden irányban tova szállítják, s köből számra meghatározott árát 2 frban haza jövetelük után fizetik.

Ezen kerülethez tartozik még az úgynevezett Tizfalú határának $\frac{3}{10}$ része mint Káptalani birtok, mely az illető tulajdonosok közti felosztás tekintetéből már régtől fogva per tárgya, s jelenleg zár alatt áll, Tizfalú határa, mely kelett és északról a g. e. Püspökség Belényesi, úgy a Gróf Zichy Révi s Gróf Batthyáni Élesdi uradalma, dél és nyugatról a Bécsi bank birtokában levő Király erdő közt terjed el, mennyire emlékszem az 1816-ik évben méretet fel, s mintegy 27000—30000 holdat foglal magában. Tizfalú határának onnét neveztetik; mivel a következő 10 helységek u. m. Rév, Sonkolyos, Dubricson, Krajnikfalva, Szászfalva, Gálosháza, Rikosd, Ürgeteg, M.-Kakucs, és Birtyin lakosai ezen területen szántó, és kaszáló földeket birván, azokat csekély bér, s dézma mellett használják.

Ezen ős, s a nagyszerűség bélyegét magukon viselő magas, s több helyen gyalog is alig járható bérczeket tiszta százados bik-álladékok borítják, s fájdalom a nevezett helységek nagyobbára ott telepedett lakosai azokat a sequestrum gúnynyára mészégetés, s épületi fára használják, s e célra öntapasztalásomnál fogva a legszebb fiatalokat irgalom nélkül pusztítják; — mi ha a per óhajtott végét érné, s azt az aránylagos felosztás követné, azonnal megszűnnék, s eme törvényellenes pusztításnak a Káptalannak jutandó téren hatalmas gát vettetnék. Ezen terület felügyeletét a Zárgondnok, s Ellenőrön kívül egy erdész s 12 kerülő teljesíti.

Verner Sebestyén,
káptalani erdőmester.